

Paralelné svety básnikov 20. storočia

(Riach – Welch – Sutherland-Smith – Krasuski – Gavura: Kultúrne rovnobežky I. Svetový básnik – básnik vo svete. Prešov: FACE a EDPK 2011. ISBN 978-80-970978-7-5)

Miroslava Gavurová, Inštitút prekladateľstva a tlmočníctva FF PU, mgskola@gmail.com

Ako jeden z výstupov projektu VEGA realizovaného pod názvom *Kultúrno-historické udalosti 20. storočia a ich umelecká reflexia v Strednej a Západnej Európe* vyšla na sklonku roka 2011 publikácia *Kultúrne rovnobežky*, ktorá mapuje literárne súvislosti medzi tvorbou autorov komunistického bloku (Slovensko, Poľsko) a literatúrou Veľkej Británie a Írska, a to v prepojení na širší kultúrny a spoločensko-historický kontext.

Na príprave *Kultúrnych rovnobežiek* sa podieľali členovia riešiteľského kolektívu a literárni vedci pôsobiaci na Prešovskej univerzite v Prešove (James Sutherland Smith, Ján Gavura), ale aj partneri projektu z viacerých európskych univerzít: Krzysztof Krasuski (Uniwersytet Śląski), Alan Riach (University of Glasgow) a Robert Welch (University of Ulster).

Publikáciu otvára eponymná komparatívna štúdia *Kultúrne rovnobežky, čiže paralelné životy Hughu MacDiarmida a Laca Novomeského*. Jej autori Alan Riach a Ján Gavura si všímajú paralely i diferencie medzi životnými osudmi a tvorbou dvoch básnikov, ktorí žili približne v rovnakej dobe a radia sa k vrcholným predstaviteľom svojich národných literatúr. Prínos oboch básnikov nezostal len na úrovni poézie, či širšie, národnej kultúry, ale získal aj celospoločenský rozmer, práve pre ich osobnú angažovanosť na politickom živote krajiny. Kompozíciu štúdie tvoria okrem prológu a epilógu pomyselné zastavenia na životnej osi H. MacDiarmida a L. Novomeského, ktoré ich zastihujú v rôznych fázach životných osudov.

V tvorbe oboch básnikov autori štúdie konštatujú záujem o emancipáciu poézie s avantgardnými smermi a vedú paralely medzi konkrétnymi básňami, v tematike i postoji básnikov k zobrazovanej skutočnosti. U oboch nachádzajú otázku rozdelenia spoločnosti i empatiu voči chudobným. Obaja básnici boli totiž prívržencami ľavicovej politiky a členmi komunistického strany vo svojej krajine – a obidvaja z nej boli z približne rovnakých dôvodov (nacionalizmus) aj vylúčení. Aj napriek viacerým zhodám záver štúdie konštatuje nezameniteľnosť tvorby i životných osudov analyzovaných básnikov, ako i fakt, že vzťah medzi človekom a jeho prostredím je vzájomný a človek svojou aktivitou dokáže prostredie ovplyvniť, zmeniť.

Pôvodný text ďalšej štúdie/eseje *Srdce z kameňa* vznikol ako súčasť pripravovaného sprievodcu dejinami írskych literatúry *The Cold of May Day Monday: An Approach to Irish Literary History* (Oxford University Press, 2012). Jej autor, básnik, prozaik a literárny vedec Robert Welch sa v nej venuje analýze írskych nacionalizmu a jeho odrazu v románe Jamesa Joycea *Ulysses* a v jeho zbierke poviedok *Dubliners*. Za postavami oboch prozaických prác R. Welch nevidí neľútostný Joyceov pohľad, ale skôr smútok nad tým, že Íri vo svojich nacionalistických postojoch „emocionálne ochrnuli“.

Motivácie Joyceovho odmietavého postoja k nacionalizmu hľadá R. Welch v jeho životnom príbehu a vo vzťahu k otcovi, Johnovi Joyceovi. Podľa esejistu nie je ústrednou postavou románu *Ulysses* Simon Dedalus, ale Leopold Bloom, hoci v oboch postavách možno badať črty Joyceovho otca Johna. Cez postavu Leopolda Blooma tlmočí James Joyce svoje námietky proti vojne a násiliu a proti rasovej neznášanlivosti. R. Welch vníma Jamesa Joycea predovšetkým ako moralistu, ktorý poukazuje na hrozné dôsledky extrémistického nacionalizmu. Esej však končí optimistickým románovým obrazom, ktorý dáva nádej, že myšlienky tolerancie a porozumenia budú žiť ďalej.

V nasledujúcej štúdii s názvom *Hnutie (The Movement) – malá anglická ríša zla?* sa jej autor James Sutherland-Smith vracia ku kontroverznému a súčasne „intelektuálne najmódnejšiemu“ zoskupeniu v Británii 50. rokov 20. storočia. Poukazuje na to, že básnici *Hnutia* vstúpili do literárnej situácie, ktorá bola zrelá na zmenu, a ich vzájomnej súdržnosti priali aj ďalšie okolnosti: dostatok publikačného priestoru, pozitívne ohlasy na tvorbu ako aj osobné priateľstvá medzi jednotlivými členmi *Hnutia*. Autor štúdie za základné charakteristiky poézie básnikov *Hnutia* považuje jasné a jednoduché vyjadrovanie, odmietanie neoromantického manierizmu a dôraz na prozódii. Štúdia si všíma aj básnikov tzv. *Skupiny (The Group)*, ktorí v šesťdesiatych rokoch vstúpili do britskej literatúry ako istá konkurencia básnikom *Hnutia* a priniesli do poézie obrat k psychologickým stavom subjektov.

Krzysztof Krasuski sa v eseji *Wisława Szymborska moderná a postmoderná* zamýšľa nad básnickým dielom významnej poľskej poetky a nositeľky Nobelovej ceny (1996) Wisławy Szymborskej. Krasuski sa sústreďuje na vzťah poetkinej básnickej tvorby a kultúrneho kontextu, a to najmä na pozadí premien kultúry od moderny k postmoderne. Prvky postmoderny, konkrétne humor, iróniu a odklon od úvah transcendentálneho charakteru, sleduje autor v poetkiných básňach ešte z konca 50. rokov 20. storočia (báseň *Z neuskutočnenej výpravy do Himalájí*). K. Krasuski upozorňuje, že až doposiaľ sa týmto postmoderným prvkom v Szymborskej diele nevenovala v literárnokritických reflexiách dostatočná pozornosť.

Postmoderné sa v poetkinej tvorbe prejavuje v dvoch dominantných rovinách: v poetkinom vzťahu k histórii a k človeku. K. Krasuski si všíma, že vo veršoch W. Szymborskej absentuje reflex histórie; ak sa historický prvok v jej básňach vyskytne, sprevádza ho „veľmi inteligentný ironický a výsmešný tón“. Vo vzťahu k človeku sa postmoderné prejavuje tak, že si poetka uvedomuje teatrálnosť života človeka, ktorý je len pasívnym účastníkom akejsi „postmodernej spoločenskej hry“ a nedokáže ju zmeniť. Krasuského úvahy o Szymborskej diele v *Kultúrnych rovnobežkách I* dostávajú, žiaľ, aj iný rozmer v kontexte nedávnej poetkinej smrti.

Kultúrne rovnobežky I uzatvára esej *Od Homo dividus k homo divinus: Evolúcia podľa Cz. Miłosza*. Jej autor Ján Gavura sa v nej zamýšľa nad tvorbou ďalšieho poľského básnika, esejistu a nositeľa Nobelovej ceny (1980), Czesława Miłosza. Podľa Cz. Miłosza na slobodu človeka výrazne vplývajú vonkajšie sily. Je to podobný postoj, aký nachádzal K. Krasuski u Miłoszovej krajanky, W. Szymborskej. Miłoszova rozdvojenosť (*homo dividus*) okrem iného súvisí s rozdelením života kresťana na pozemský a posmrtný, s rozporom medzi účelom (pozemské) a zmyslom (večné). J. Gavura upozorňuje aj na Miłoszov vnútorný zápas viery, ktorý sa stíša až v jeho záverečných básnických zbierkach. Staroba oslobodzuje básnika od účelovosti a približuje ho k zmyslu; evolúcia od *homo dividus* k *homo divinus* je zavŕšená.

Významnou zložkou publikácie *Kultúrne rovnobežky I* je jej obrazová časť a grafická úprava. Citlivá spolupráca textu a fotografie vytvára komplexný obraz analyzovaných autorov a udalostí. Publikácia *Kultúrne rovnobežky I* upozorňuje na paralely i diferencie, ktoré vyplývajú z ukotvenia básnického diela v odlišnom kultúrnom kontexte a odkazuje tak na význam komplexného vnímania umenia s ohľadom na prostredie a dobu, v ktorej vzniklo.